

Kapitola 14

Dálný východ v české zahraniční politice

Rudolf Fürst

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Tato kapitola pokrývá oblast Dálného východu (DV), jmenovitě Čínskou lidovou republiku (ČLR), oba korejské státy, Japonsko, Tchaj-wan a Mongolsko. Podobně jako ve všech předcházejících kapitolách této monografie je do této skupiny zařazen také Vietnam z toho důvodu, že se jedná pro ČR o významnou zemi, která zatím není zpracována v samostatné kapitole o jihovýchodní Asii. Česká republika nemá v oblasti DV specifické politické zájmy, sdílí mainstreamovou politiku EU a jejích hlavních členských zemí, podporující politicky a bezpečnostně vyváženou a stabilní situaci v Asijsko-pacifické oblasti. Hlavním zájmem všech zúčastněných evropských států je prohlubování hospodářských kontaktů v oblasti investic a obchodu v mimořádně důležitém ekonomickém prostoru.

Výběr témat v omezeném prostoru této kapitoly se – stejně jako v minulých dílech této analýzy – soustřeďuje přednostně na nové a podstatné události a trendy v agendě ČR vůči oblasti Dálného východu, není cílem podat detailní a vyčerpávající záznam všech zmíněných států DV. Z hlediska českých zájmů je dominantním tématem ve vztazích se zeměmi DV posilování ekonomických kontaktů. V tomto směru lze v návaznosti na předchozí díl konstatovat pokračující trend rapidního nárůstu agendy s dvěma hlavními partnerskými státy: s Korejskou republikou (Jižní Koreou, KR) a Čínou. V obou případech české bilaterální vztahy dospěly do podoby strategického partnerství, s KR deklarováním během návštěvy korejské prezidentky v Praze, a v případě Číny oznámením tohoto cíle u příležitosti návštěvy českého předsedy vlády v Číně, kde byl potvrzen také záměr uskutečnit historicky první cestu čínské hlavy státu do Prahy pro následující rok 2016. Ještě dále posunul úroveň česko-čínských kontaktů prezident Miloš Zeman, který jako jediný ze současných vrcholných představitelů EU přijel do Pekingu na oslavy 70. výročí ukončení druhé světové války s podtextem mocenských ambicí ČLR.

Zatímco české sblížení s Korejskou republikou má svou vlastní dynamiku vycházející z bilaterálních kontaktů od devadesátých let a prohloubení kontaktů KR s EU (viz Dohoda o volném obchodu z roku 2011), čínská strategie je ještě silněji ukotvena v multilaterálních formátech strategického partnerství EU–ČLR (od 2003), regionálního formátu 1+16 (od 2012) a nově také globálním projektem *One Belt One Road* (Jeden pás, jedna cesta), který vzešel z předdefinování předchozího projektu *Silk Road* (Hedvábná stezka), spojujícího transkontinentální systém regionálních kooperačních projektů zaměřených na výstavbu logistické a dopravní infrastruktury s rozsáhlou investiční pobídkou ČLR směřovanou do vybraných odvětví. Česká pozice benefituje také z dlouhodobě stabilních bilaterálních kontaktů s Japonskem a také z existujícího formátu V4+Japonsko.

Proaktivní politika České republiky vůči Číně navazovala na předchozí roky od pádu kabinetu Petra Nečase v duchu strategických vládních dokumentů, tj. zejména *Programového prohlášení vlády* (Bohuslava Sobotky),¹ *Koncepce zahraniční politiky ČR*² a *Exportní strategie ČR pro období 2012–2020*.³ Oddíl zahraniční politiky ve vládním prohlášení Sobotkovy vlády se od předchozí verze programu vlády P. Nečase liší zmínkou o intenzivních vztazích s mimoevropskými zeměmi, které v předcházejícím dokumentu takto explicitně a významně (v prvním odstavci) zmíněny nebyly. Nové pojetí lidských práv na rozdíl od předešlé vlády v oddílu o zahraniční politice kontextualizuje lidská práva s rozvojovou politikou a humanitární pomocí.⁴ Rapidní zlepšení politického dialogu s Pekingem je tak s vládním prohlášením v souladu, v oblasti lidských práv Praha nijak ve skutečích neustupovala, zato v rétorice prezidenta se tak stalo od jeho nástupu do funkce značnou měrou. Politika Prahy se stala více pragmatickou a zohledňující nebyvale silný zájem Pekingu o prostor postkomunistické Evropy. Dynamika vzestupu bilaterálních kontaktů ČR–ČLR byla v daném období robustní, ČR se v sledovaném roce ocitlo v dosud netypické roli favorita mezi státy regionálního formátu 1+16, tak i dokonce v celoevropském (tj. EU) kontextu. Ačkoliv se agenda 1+16 stala v české politice významným nástrojem, pragmatická politika Prahy se soustřeďovala především na bilaterální vztahy, jak ostatně činí i další diplomaticky aktivní státy šestnáctky, typicky zejména Maďarsko, Polsko a země Balkánu. Formát 1+16 je v zúčastněných evropských zemích, zejména v nominálně prominentní V4, v akademických kruzích hodnocen rezervovaně, s ohledem na reálné ekonomické přínosy dokonce značně kriticky.⁵ Sdružení 1+16 je vnímáno jako výrazně asymetrické ve smyslu větších výhod pro samotnou Čínu, hodnotit jeho efektivitu z pozice jednotlivých evropských partnerů však vyžaduje větší časový odstup s ohledem na teprve tříletou historii trvání.

Česká republika zužitkovala své předsednictví v V4 ve dvou prestižních summitech: V4 s Jižní Koreou a V4 s Japonskem. Zejména agenda s Korejskou republikou zaznamenala značnou gradaci, když došlo v daném roce k vyhlášení strategického partnerství ČR–KR, souběh jihokorejské a čínské aktivity svědčí o stabilně rostoucí relevanci ČR v pohledu ekonomicky silných států DV. Podobně i summit V4+Japonsko ministrů zahraničních věcí (listopad 2015) v Lucemburku potvrdil trvale aktivní vztahy V4 s Japonskem (předchozí summit v roce 2013) a zájem o další pokračování schůzek na takto vysoké úrovni s dvouletým odstupem.⁶

Zatímco intenzivní kontakty s Korejskou republikou mají širokou politickou podporu politických a ekonomických elit, včetně opozice a médií, výsledky nové pročínské politiky nemají přesvědčivé ekonomické efekty a jsou částí ekonomicky nezainteresované opozice tematizovány ve formě kritiky vlády za opuštění podpory lidských práv. Pro média se stala Čína vnitropoliticky polarizujícím tématem a intenzita negativní interpretace české nové politiky odhalila omezenou kapacitu státních institucí obhájit potřebu politického dialogu s mezinárodně nepopulární a *soft power* postrádající ČLR. Odcizení nové pragmatické politiky vůči Číně od veřejného mínění ve sledovaném roce ve srovnání s předchozím pokračovalo. Hájit proaktivní politiku vůči Pekingmu proti odporu médií a veřejnosti je v ČR nevděčný úkol. Z pohledu národního zájmu a v kontextu s multilaterálními formáty regionálního sdružení 1+16 a strategického partnerství EU–ČLR se však jeví restart české politiky vůči ČLR nadějněji.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA A UDÁLOSTI

Historicky nejlepší bilaterální kontakty s Korejskou republikou potvrdily návštěvy premiéra Sobotky v Soulu (únor) a prezidentky Pak Kun-hje v Praze (prosinec). Česká vládní delegace vedená premiérem Sobotkou zavítala po 14 letech do hlavního města KR, kde proběhlo podnikatelské fórum, jednání o obchodních a investičních projektech, předjednála se návštěva korejské prezidentky v Praze pro tentýž rok a oficiálně bylo oznámeno ustanovení strategického partnerství mezi oběma státy. Poté pražské setkání na úrovni prezidentů a vlád finalizovalo předjednané dohody: představilo *Akční plán česko-korejského strategického partnerství*, které zahrnuje spolupráci v oblasti bezpečnosti, investic, obchodu, kultury, školství a vědecko-technických kontaktů.⁷ Korejské partnery projeví zájem o dostavbu jaderných bloků v Temelíně a Dukovanech, avšak bez konkretizace z české strany, která má více zájemců. Potvrzen byl záměr výstavby nové továrny Nexen Tire v Ústeckém kraji a Hyundai Mobis (v případě Hyundai okolo 4 mld. Kč) na výrobu světlometů.⁸ Korejská strana kromě uvedeného nabízí ČR prodej vojenských vrtulníků, jeví také zájem o spolupráci v oblasti bio- a nanotechnologií. Korejská republika byla tou dobou statisticky třetím největším investorem v ČR po Německu a Japonsku.⁹

Vedle bilaterálních jednání se prezidentka Pak zúčastnila také setkání ve formátu V4–KR. Soul se snaží držet krok s čínskou ekonomickou expanzí do střední a východní Evropy a tento prestižní summit za účasti premiérů (Sobotka, Orbán, Fico a Szydło) potvrdil upevnění kontaktů KR–V4, definované v rozsáhlém 38bodovém společném prohlášení.¹⁰

Gradující politické a hospodářské kontakty s ČLR potvrdily návštěvy premiéra Sobotky a prezidenta Zemana. Prezident navštívil opět po roce Peking (srpen) u příležitosti oslav konce druhé světové války. Miloš Zeman, k nelibosti české opozice, byl jediným oficiálním představitelem EU, který se zúčastnil pompézních oslav 70. výročí ukončení války, jež proběhly na náměstí Tchien-an-men, v Pekingmu však bylo toto gesto přijato mimořádně pozitivně.¹¹ Premiér Bohuslav Sobotka a ministr zahraničních věcí Lubomír Zaorálek odmítli názor, že by evropskými partnery byla návštěva

českého prezidenta v Pekingmu považována za problematickou, i když společné stanovisko zemí EU takovou návštěvu nedoporučovalo.¹² Například *Hospodářské noviny* účast českého prezidenta v Pekingmu interpretovaly jako zradu bojkotu EU.¹³

Českému premiérovi se o dva měsíce později (listopad) dostalo přijetí u prezidenta Si Ťin-pchinga a premiéra Li Kche-čhianga. Premiér Sobotka v Pekingmu signoval memorandum o účasti ČR v rozsáhlé platformě Nová hedvábná stezka, která se v aktuální podobě (2015–2016) oficiálně přejmenovává na „Jeden pás, jedna cesta“ (*One Belt One Road*, zkr. OBOR).¹⁴ Předseda vlády v doprovodu ministra zdravotnictví Svatopluka Němečka navštívil také Šanghaj a vystoupil na summitu premiérů uskupení 1+16 v Su-čou. Během setkání na nejvyšší úrovni byl potvrzen záměr uzavřít bilaterálně strategické partnerství mezi ČR–ČLR a byla předjednána návštěva prezidenta Si v Praze pro následující rok.¹⁵

Stranou pozornosti nezůstávají ani další návštěvy na úrovni prezidentů. Mongolský prezident Cachjagin Elbegdorž (leden 2015) a vietnamský prezident Truong Tan Sang jednali v Praze o oživení společné ekonomické agendy.¹⁶ V obou případech se jedná o partnery se strategickými vyhlídkami pro ČR, realizace ekonomických cílů však je zdoluhavá a obtížná. Agenda se Severní Koreou nadále trpí mezinárodní izolací vojenské vlády a bezpečnostním napětím, které režim produkuje.

Ekonomická agenda

Se zeměmi Dálného východu jsou spojována vždy očekávání jak posílit českou exportní pozici a získat alternativní investice od mimounijních (EU) států, nejvíce se vkládají naděje do obrovské ekonomiky ČLR, ovšem efekty jsou zpravidla ve stadiu očekávání, jak je tomu u všech ostatních zemí EU i států ve sdružení 1+16. Formát 1+16 v oblasti obchodu evropským partnerům kromě diplomatických povzbuzení mnoho konkrétního nenabízí, exportéři se musí prosadit svými vlastními cestami, investice se realizují sporadicky.

Čína je již čtvrtým největším obchodním partnerem ČR, jak konstatoval premiér Sobotka během své návštěvy v ČLR.¹⁷ Statistika zahraničního obchodu s Čínou naznačuje pomalý vzestup exportů a trvale rostoucí dovozy: export 45,54 mld. Kč, import 464,68 mld. Kč, saldo -419,15 mld. Kč, srovnáme s rokem 2014 (export 42,3 mld. Kč, import 359,3 mld. Kč, záporné saldo -316,9 mld. Kč). I když z meziročního srovnání nelze ještě činit výrazné závěry, trend k růstu českého exportu z předešlých let pokračuje, současně ovšem mnohem více (meziročně o 32 %) vzrostl již tak vysoký deficit.¹⁸ Český deficit s Čínou je dlouhodobě známou věcí, která však není shledávána jako zásadní problém s ohledem na tradičně přebytkovou obchodní bilanci s EU.

Agenda 1+16 je orientována převážně na podporu investic z Číny, skutečné výsledky však jsou ve stadiu očekávání. Investice z ČLR spojené s Varšavskou iniciativou (2012) ze speciálního investičního fondu (*China CEE Investment Co-operation Fund*) míří zejména do dopravní a logistické infrastruktury, ve které ČR čínským partnerům zatím konkrétní projekty nebyla schopna navrhnout. Příliv investic z asijských zemí pro nedostupnost statistiky PZI z roku 2014 (červen 2016) nelze doložit, trend lze identifikovat jen podle průběhu a realizace již probíhajících projektů. První průlomové zvěsti o velkém množství investic od čínské investiční firmy CEFC ohlá-

šené během návštěvy prezidenta Zemana v Číně se týkaly dohod připravených k podpisu na oznámené cestě prezidenta Si pro následující rok. Jejich výčet bude uveden v následující analýze pro rok 2016. Předběžně se jednalo o vstup investora do majetkových podílů slovensko-české finanční skupiny J&T v oblasti bankovníctví, letecké dopravy (Travel Service) a dále také do médií (Médea Group a Empresa Media), pivovaru Lobkowicz a fotbalového klubu Slavia. Odhadovaný vklad (resp. jeho počáteční podíl) činil zhruba 10 mld. Kč.¹⁹

Česká obchodní diplomacie pokračovala v expanzi v terénu, CzechTrade otevřel pobočku v Čcheng-tu (v souvislosti s nově otevřeným konzulátem), CzechInvest otevřel kancelář v korejském Soulu. O aktivním nástupu českého zdravotnictví v Číně a s ním spojených ekonomických aktivit viz níže v oddílu aktéři.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ

Pokračující sblížení se strategicky důležitými státy (Korejská republika a ČLR), které se projevilo ve sledovaném roce a navazovalo na nedávné předchozí roky, není náhodným vybočením, ale potvrzením souběhu multilaterální a bilaterální agendy s převládajícím konsenzem politických a ekonomických elit. Význam střední Evropy včetně ČR pro ekonomické i politické zájmy předních aktérů na DV je na vzestupu. To platí zejména v případě Číny, která spojila projekt 1+16 se zastřešující strategií OBOR. Česká strana jednala podobně jako většina členů šestnáctky (kromě frustrovaného Slovenska) proaktivní politikou.

Česká politika na DV není sporným tématem mezi hlavními státními institucemi a koaličními politickými stranami, což přispívá k využití momentálně velmi příznivého období zejména pro sblížení s Čínou, která nemá dobrou pověst z hlediska situace lidských práv. V případě Číny je třeba zmínit mimořádně aktivní a účinnou roli prezidenta Zemana, který nese evidentní zásluhy na způsobu, jak Peking začal vnímat ČR. Tento vpravdě historický úspěch ovšem nese negativní stigma Zemanova mediálního vystupování, jenž pragmaticky vypustil zpětnou vazbu vůči domácí veřejnosti, která s nevolí vnímá jeho kontroverzní výroky pro čínská média (viz v roce 2014 v téže kapitole) a prezidentovo explicitní odmítání politiky lidských práv v ČLR. Český prezident navyšuje svůj politický kapitál v Číně, kde je vnímán jako hlavní představitel ČR. Zemanova politika vůči Číně není problematizována vládou a MZV, i když jde ve verbálních projevech za hranice oficiálních politických stanovisek v otázkách lidských práv, EU a transatlantických vazeb. Prezidenta Zemana lze považovat za nejvýraznějšího (i když ne jediného) aktéra, který nese hlavní zásluhu na rapidním zlepšení vztahů s Pekingem.²⁰

Vedle aktivního prezidenta následují proaktivní politiku vůči ČLR další vládní instituce, jmenovitě vláda, ministerstvo zahraničních věcí, resortní ministerstva (zejména MPO, MZ, MŠMT, MMR). K aktivním institucím zaangażovaným na intenzifikaci kontaktů s Čínou patří také Asociace krajů. Z nevládních institucí blízkých politickým kruhům hraje aktivní roli Česko-čínská komora (Smíšená česko-čínská ko-

mora vzájemné spolupráce) a lobbistické kruhy, zejména spjaté s ČSSD a ODS, viz zejména think tank „China Investment Forum“, který je obsazen osobami blízkými ČSSD, v čele s aktivním lobbistou a bývalým vysoce postaveným politikem Jaroslavem Tvrdíkem. Každoroční zasedání China Investment Forum pod záštitou prezidenta Zemana se konají na Pražském hradě, tak tomu bylo i v roce 2015. Přítomni byli prezident Zeman, premiér Sobotka a Tu Čching-lin (Du Qinglin), místopředseda Čínského lidového politického poradního shromáždění (tj. druhé parlamentní komory).²¹ České lobbistické skupiny se zajímají zejména o finanční sektor, strojírenství (dopravní prostředky a letecký průmysl), potravinářský průmysl a zdravotnictví. V případě Číny dochází k nárůstu nepolitické, či spíše méně politizovatelné agendy – zejména v oblasti leteckého spojení, meziregionálních kontaktů, vědy, školství a výzkumu, turismu, sportu a individuálních kontaktů.

První Summit ministrů zdravotnictví v rámci formátu 1+16 se konal v Praze (15.–16. 6. 2015), pořadatelem byla ministerstva zdravotnictví ČR a ČLR, za účasti místopředsedkyně Státní rady (vlády) Liou Jen-tung (Liu Yandong) a ministrů zdravotnictví ČR a ČLR, a také předsedkyně Světové zdravotnické organizace OSN Margaret Chan.²² U příležitosti summitu bylo otevřeno Česko-čínské centrum pro výzkum tradiční čínské medicíny ve Fakultní nemocnici v Hradci Králové. Na základě podepsaných dohod má být do tří let postavena klinika čínské tradiční medicíny za 250 mil. Kč. Prudký nárůst zdravotnické agendy mezi ČR a ČLR dokladuje podepsání sedmi dohod mezi vědeckými a podnikatelskými subjekty. Klinika v Hradci Králové bude první a největší svého druhu ve střední Evropě, podobná zařízení existují zatím hlavně v USA, Francii, Velké Británii a Německu.

Pro ČR bylo konání summitu v rámci formátu 1+16 úspěchem, který potvrdil rostoucí prestiž Prahy v čínském vnímání a také s ohledem na praktickou stránku agendy 1+16, v rámci níž zatím proklamované masivní investice z ČLR byly v daném roce ještě spíše rétorickou rutinou než skutečností. Česká strana má v oblasti zdravotní péče v Číně vlastní ambice dané aktivitami firem dodávající vybavení pro čínská zdravotnická zařízení a také investiční činností PPF v oboru výzkumu léčby rakoviny (projekt SOTIO).

Jihomoravský hejtman Michal Hašek, který se zúčastnil delegace premiéra Sobotky v ČLR, aktivně lobboval za vybudování lázeňského projektu v Pasohlávkách na Břeclavsku (za čínské investice 2,5 mld. Kč). V Čcheng-tu (Chengdu), hlavním městě provincie S'-čchuan, byl zřízen nový konzulát ČR, jeho slavnostní otevření podpořil návštěvou provincie také prezident Zeman. Jihozápad Číny představuje velmi oceňovanou oblast s rychlým rozvojem ekonomiky poutající pozornost jiných evropských aktérů (Německo, Polsko). Česká obchodní diplomacie má o tento region velký zájem s ohledem na přístup do sousedních provincií (Jün-nan, Kuej-čou, Kuang-si), které ležely dlouho stranou od rychle se rozvíjející východní části Číny a které nabízejí nové příležitosti, často příhodnější než přeinvestované východní pobřeží. Česká republika v těchto regionech dlouhodobě lobbuje za nabídky českých firem vyrábějících (mj.) malá letadla a pozemní dopravní prostředky.

Aktivní politickou agendu v daném roce podpořila také parlamentní delegace (duben 2015) vedená předsedou Poslanecké sněmovny Janem Hamáčkem v Číně, kde

absolvovala setkání na úrovni předsedy VSLZ (tj. předsedy parlamentu, Čangem Te-ťiangem) a místopředsedkyní vlády (Liou Jen-tung). Cesta delegace zahrnovala také provincii Če-ťaing a vyvrcholila v Šanghaji v návaznosti na kulturní program Českých dnů a mezinárodní technologický veletrh.²³

I přes velmi proaktivní politiku vůči kontinentální Číně Praha pokračovala v diskrétní politice neoficiálních kontaktů s Tchaj-wanem. Delegace Senátu reprezentovaná Přemyslem Sobotkou, Petrem Bratským a Janem Horníkem byla přijata prezidentem Ma Ying-jeou.²⁴ Tato cesta, hrazena tchajwanskou stranou, byla předmětem oficiální stížnosti velvyslankyně ČLR na MZV ČR. Protest se odvolával na „princip jedné Číny“ a na společné prohlášení ČR–ČLR podepsané na závěr návštěvy ministra zahraničních věcí Zaorálka v ČLR v roce 2014.²⁵ Asertivní chování čínského velvyslanectví připomnělo, jak se čínská strana snaží využívat znění bilaterálních dohod. ČLR přitom sama běžně udržuje kontakty s oficiálními představiteli Tchaj-wanu, v roce 2015 se dokonce uskutečnilo historicky první setkání na úrovni prezidentů ČLR a Tchaj-wanu v Singapuru.

DÁLŇNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITICE: VEŘEJNÝ A MEDIÁLNÍ PROSTOR

Země Dálného východu tradičně nepatří k tématům, která budí veřejnou pozornost, ovšem stabilně rostoucí vliv Číny se již domácím politickým tématem stal. Mediální politizaci česko-čínských vztahů lze postupně vystopovat od nástupu prezidenta Zemana a Rusnokovy vlády, evidentně již ovšem od první cesty ministra zahraničních věcí L. Zaorálka do Číny a v souvislosti s mediálními atakami na MZV soustředěnými do osoby náměstka ministra Petra Druláka a jím prosazované revize české politiky lidských práv. Ve sledovaném roce největší pozornost vzbudila cesta prezidenta Zemana do Číny a jeho sporná účast na vojenské přehlídce v Pekingu, která spíše demonstrovala stoupající mezinárodní ambice ČLR než samotný akt konce války. V zemích EU byla oslava většinou přijata chladně – bez účasti politických špiček, z pohledu USA a jejich asijských spojenců, především Japonska, pak tato demonstrace síly byla shledána jako znepokojivá, a proto na výročí do Pekingu nedorazili jejich nejvyšší státní představitelé. Česká mediální kritika prezidenta Zemana směřovala k porušení společného postupu EU a podbíživému chování vůči nedemokratické velmoci.²⁶ Miloš Zeman se na tribuně na náměstí Tchien-an-men ocitl v společnosti vysokých představitelů Srbska, Běloruska, Ruska (prezident Vladimir Putin), středoasijských států, jihokorejské prezidentky Pak, představitelky jednoho z nejvíce proamerických států v Asii, ale také např. bývalého britského premiéra Tonyho Blaira a bývalého německého kancléře Gerharda Schrödera.²⁷ Účast českého prezidenta na oslavách v Pekingu se setkala i s kritikou některých koaličních partnerů, např. lidoveckého poslance Ondřeje Benešika.²⁸ Ačkoliv premiér Sobotka i ministr Zaorálek vůči prezidentově návštěvě v Pekingu nevznesli námitky, někteří ministři se k ní vyjádřili odmítavě, *Lidové noviny* s odvoláním na web české vlády zmínily ministra kultury Daniela Hermana, který hlasoval proti, a několik dalších ministrů, kteří se hlasování zdrželi.²⁹

Opoziční politici svou kritiku prezidenta Zemana prezentovali kromě mediálních vstupů také na konferenci Forum 2000, kde Karel Schwarzenberg (TOP 09) a Petr Fiala (ODS) zopakovali výhrady k opuštění politiky lidských práv a nadbírání autoritativní Číně.³⁰ Téma Číny a porušování práv etnických menšin se objevuje v obecné výzvě skupiny nevládních organizací nazvané „Nepodbízejte se diktátorům“, která oslovuje představitelé státu a politiky obecně k podpoře lidských práv ve všech zemích s nedemokratickými režimy.³¹

Prezident Zeman, který byl v daném roce hlavním terčem kritiky českých médií za příliš pročínskou politiku, tím soustředil negativní pozornost na sebe, zatímco vláda a ministerstvo zahraničních věcí zůstaly pro tento rok ostré kritiky spíše ušetřeny. Proaktivní politika prezidenta se tak stala na veřejnosti hlavním tématem sblížení s nepopulární Čínou. Oproti předchozímu roku se tak nezvyk na pragmaticky vstřícný styl vůči Pekingu už nejevil jako zcela nové téma, jen se o to více soustředil na osobu prezidenta. M. Zeman pragmaticky využil svou návštěvu Číny k jednáním o hospodářských projektech, zejména o investicích s šanghajskou finanční skupinou CEFC, navštívil nově otevřený konzulát v Čcheng-tu a zaměřil se na prezentaci v čínských médiích. Prezentace populární formou zprostředkovaná CzechTourismem a konzulátem v Šanghaji na podporu ČR s účastí ministra Zaorálka a fotbalisty Nedvěda (a dalšími populárními celebritami) se objevila v čínské televizní estrádě na regionálním kanálu provincie Chu-nan, v ČR ovšem zavdala příčinu k sarkastickým komentářům.³²

Prezident Zeman během své návštěvy také zaštitil podporu spolupráce ČR s Čínou v oblasti sportu, zejména fotbalu a hokeje. Jedním z triumfů z hlediska public relations této mise byla účast fotbalisty Pavla Nedvěda, který je v Číně považován za fotbalovou ikonu světového formátu. Český fotbalista jako reklamní tvář čínské fotbalové superligy má nahradit v této pozici končícího Davida Beckhama.³³ Čínská strana také projevila zájem o českou asistenci pro pozvednutí úrovně svého hokeje pro zimní olympijské hry 2022. I mimo aktivního prezidenta Zemana česká kulturní politika pokračovala ve velkém stylu posledních let, jak dokládá např. festival Českých dnů v Šanghaji, organizovaný českým konzulátem. Ačkoliv tento text nezmiňuje podrobnosti, česká veřejná diplomacie s využitím kultury je tradičně velmi aktivní v Japonsku, Jižní Koreji a na Tchaj-wanu.

Zatímco média v pokrytí čínských témat pokračovala v obvykle velmi kritickém duchu, relevantní téma udělení statusu tržní ekonomiky (MES) Číně Evropskou unií, které má přijít s koncem roku 2016, zůstalo zcela na okraji veřejné debaty, i když jeho problematické dopady na český průmysl a zaměstnanost lze očekávat.³⁴ Odpor nemalé části české veřejnosti ke sblížení s Čínou se stává v evropském kontextu místní zvláštností. Je zajímavé, že např. meziroční analýza *European Foreign Policy Scorecard* londýnského výzkumného centra ECFR zařadila za daný rok (vydání datováno 2016) ČR k hlavním iniciativním členským zemím EU („leader“) v politice lidských práv.³⁵

K pozitivům veřejného prostoru ČR ve sledovaném období jistě patří pokračující úspěch v adaptaci vietnamské komunity, největší asijské menšiny v ČR, do větší nové společnosti a prosazování se vietnamsko-českých spoluobčanů v médiích a na sociálních sítích.

ZÁVĚR

Rok 2015 lze v české politice vůči Dálnému východu považovat za nadějný, i když konkrétních výsledků v podobě přírůstků obchodu a investic mnoho nepřinesl. Mediální sféra v případě agend DV výrazně tematizuje individuální přesah politiky prezidenta Zemana stranou od politiky vlády a MZV, kdy zejména v případě Číny prezident i přes silný konsenzus v pročínském kurzu zachází dále ve skutcích a v rétorice. Pokračující sblížení s Čínou ve sledovaném roce je historickou událostí s potenciálem pro další návaznost do následujících let. Veřejný ohlas tohoto trendu je ovšem výrazně negativní, otázkou zůstává, zda M. Zeman, který se stále více odcizuje českému mediálnímu a intelektuálnímu mainstreamu, neměl více zohlednit oprávněný nárok české veřejnosti na reprezentativní chování hlavy státu, či zda se jedná o chronickou negativní podjatost médií, nevládních organizací a politické opozice v tom, jak tito aktéři své vidění problematické Číny ideologizují. Případ Číny demonstruje, jak je pro českou veřejnost zahraniční politika a její efekty méně důležitou oblastí než pocity vlastní identity a bezpečí. Agenda s ostatními zeměmi – kromě Severní Koreje, která dříve z jinakosti a dožívající totality ztělesňuje ještě výrazněji – je bezproblémová a neiritující. Vztahy s Japonskem, Jižní Koreou a Tchaj-wanem přemírou politizace a polarizace v pohledu veřejnosti v ČR určitě netrpí. Nejedná se jistě o náhodu, protože tyto země mají ve srovnání s Čínou podstatně sofistikovanější a efektivnější veřejnou diplomacii.

Česká republika sleduje primárně ekonomické přínosy od asijských partnerů, které sice skutečně přicházejí a mají rostoucí trend, současně však praxe ukazuje, že reálné výsledky zpravidla zůstávají za očekávanými. To je dáno rozdílem mezi očekávanými po podpisu memorand a kontraktů a obvyklými obtížemi a zdrženými při jejich realizaci, jak se často v agendě s asijskými partnery stává. Tímto rozdílem se vytváří prostor pro politizaci tam, kde na ní je zájem: političtí a ekonomičtí aktéři spjatí s proaktivní politikou se snaží prezentovat své zásluhy, zatímco opozice, nevládní organizace a média využívají nezdarů ke kritické rétorice. Nejtypičtější případ představuje Čína, které má v ČR slabou *soft power* a naráží na protičínské zázemí, méně už jsou prezentovány neúspěchy a zdržení v případech Vietnamu, Jižní Koreje, Tchaj-wanu a ostatních partnerů. Výhodou japonských a korejských partnerů je evidentně více přesvědčivá historie realizovaných projektů z předchozích let, jež více přispívají českým strukturálním potřebám. Pokud jde o kritickou odezvu, pro česká média je příkrý tón vůči Tchaj-wanu, Japonsku a Jižní Koreji něčím neobvyklým. Nevýhodou špatné pověsti ČLR u evropské veřejnosti obecně je nedemokratický charakter režimu a problematický stav lidských práv.

Téma Číny a snahy ČR o aktivnější pragmatickou politiku, která je jinak v rámci EU-28 obvyklá, se vlivem médií interpretuje jako údajný úpadek české politiky lidských práv. Veřejná debata tak přejímá politické postoje menšinové pravicové opozice, která sama s výjimkou konzervativně orientovaných skupin politiků uvnitř TOP 09 a KDU-ČSL není v praxi většinově protičínská. V kontrastu s úspěšnou misí prezidenta Zemana, kterou oceňuje zejména část odborné komunity působící v státních institucích přímo v Číně³⁶ pro velmi pozitivní přijetí české hlavy státu v médiích

v ČLR a mezi tamními politickými špičkami,³⁷ domácí česká veřejnost je zklamána z některých vyjádření českého prezidenta od roku 2014, jenž jakoby nebral v potaz očekávání domácí veřejnosti, jež je citlivá k tématům lidských práv a asertivním projevům politiky Ruska a Číny v mezinárodních vztazích. Další komplikující okolností narávající oprávněně nedůvěře české veřejnosti vůči Číně je stupňování centralizačních a autoritářských tendencí režimu ČLR, posílení cenzury, nekončící šikanování disentu a jeho kriminalizace. Rozpor mezi značně širokým konsenzem politických a ekonomických elit ohledně sblížení s Čínou na straně jedné a odmítáním pragmatické politiky v médiích na straně druhé je projevem chování české společnosti, který autor opakovaně interpretuje jako potřebu sebe-rekonstrukce demokratické identity prostřednictvím diskurzu o odpuzující jinakosti některých nedemokratických neevropských společností.³⁸

Celkově je pozice České republiky na Dálném východě na evidentním vzestupu a tento trend má i vyhovující strukturu v zastoupení moderních průmyslových odvětví, jmenovitě ve strojírenství, ekologických technologiích, finančních službách, ve zdravotnictví, sklářském průmyslu, a turistice. Daří se také v oblastech vědy, výzkumu a kultury. Trvající zájem asijských partnerů, zejména Japonska, Korejské republiky a Číny, solidní ekonomické reference a stoupající *soft power* ČR patří k pozitivům roku 2015. Pozice ČR je v existujících kooperativních formátech mezi EU a asijskými státy solidní a stabilní. České zájmy se ve sledovaném roce dařilo prosazovat zejména v Číně, kde dosavadní pozice ČR bývala do roku 2013 velmi slabá, v oblasti politických kontaktů nejhorší v celé Evropě. Praha vyjednala návštěvu prezidenta Si Ťin-pchina na následující rok 2016, předběžná dohoda o masivních investicích z ČLR nabyla viditelnější podobu, ve formátu 1+16 se dařilo prosazovat zejména české zájmy v oblasti zdravotnictví a v lobbování mezi čínskými investory. Působení ČR v předsednictví V4 v agendě vůči Japonsku, Jižní Koreji a Číně lze hodnotit jako výrazné, přispívající k dobrému zvuku středoevropských zemí v těchto důležitých asijských státech a posilující renomé ČR.

Poznámky

- ¹ Vláda ČR: *Programové prohlášení vlády ČR*, 14. 2. 2014. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/.
- ² MZV ČR: *Koncepce zahraniční politiky ČR*. On-line: archive.is/W44rS.
- ³ *Exportní strategie ČR pro období 2012–2020*. On-line: www.czech.cz/Podnikani/Investice-a-obchod-s-CR/Exportni-strategie-Ceske-republiky-pro-obdobi-2012.
- ⁴ *Programové prohlášení vlády ČR*, op. cit.
- ⁵ Szcudlik-Tatar, Justyna: *Poland-China Strategic Partnership: Waiting for More Results*. Bulletin PISM, No. 106 (838), 19. 11. 2015; dále např. Matura, Tamás: Hungary and China: Hopes and reality. In: Huotari, Mikko–Otero-Iglesias, Miguel–Seaman, John–Ekman, Alice (eds.): *A report by the European Think-tank Network on China (ETNC)*, s. 41–45.
- ⁶ *The V4 Ministers of Foreign Affairs met their Japan counterpart on margins of the EU-ASEM meeting in Luxembourg on November 4, 2015*. Joint Statement, MOFA JP. On-line: www.mofa.go.jp/files/000006466.pdf.

- ⁷ Vláda ČR. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-sobotka-a-prezidentka-korejske-republiky-pak-kun-hje-prijali-akcni-plan-cesko-korejskeho-strategickeho-partnerstvi-137793/.
- ⁸ *Korejské investice v Česku by měly přinést dva tisíce nových pracovních míst*, www.zet.cz. On-line: www.zet.cz/tema/korejske-investice-v-cesku-by-mely-prinest-skoro-dva-tisice-novych-pracovnich-mist-4160. Viz návaznost na rok 2014: *Korejci objevili Česko. Postaví další továrnu*. Deník.cz., 30. 7. 2014. On-line: www.denik.cz/ekonomika/korejci-objevili-cesko-postavi-dalsi-tovarnu-20140729.html.
- ⁹ *Korejci oznámí další velké investice v Česku, očekává šéf CzechInvestu*, Novinky.cz. On-line: www.novinky.cz/ekonomika/387898-korejci-oznami-dalsi-velke-investice-v-cesku-ocekava-sef-czechinvestu.html.
- ¹⁰ Vláda ČR. On-line: www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/joint-statement-on-the-occasion-of-the-first-summit-of-prime-ministers-of-the-visegrad-group-and-the-president-of-the-republic-of-korea--137824/.
- ¹¹ Interview autora v *China Academy of Social Science*, Peking 2016.
- ¹² *Zeman oslaví v Číně výročí války, nikdo nám to nevyčítá, říká Zaorálek*. iDNES, 4. 8. 2015. On-line: zpravy.idnes.cz/zeman-chce-slavit-v-cine-cesko-jde-proti-cele-evropske-unii-pnv-/domaci.aspx?c=A150804_071511_domaci_lve.
- ¹³ *Česko zradilo EU. Zeman i přes evropský bojkot pojedí na čínské oslavy druhé světové války*. Hospodářské noviny, 4. 8. 2014. On-line: archiv.ihned.cz/c1-64414630-cesko-zradilo-eu-zeman-i-pres-evropsky-bojkot-pojede-na-cinske-oslavy-druhe-svetove-valky.
- ¹⁴ MZV ČR: *Oficiální návštěva českého premiéra B. Sobotky v Číně*, 30. 11. 2015. On-line: www.mzv.cz/beijing/cz/vzajemne_vztahy/officialni_navsteva_ceskeho_premiera_b.html.
- ¹⁵ Vláda ČR: *Premiér Bohuslav Sobotka na návštěvě Číny*. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/premier-sobotka-zahajil-v-sanghaji-cesko-cinsky-podnikatelsky-seminar-137274/.
- ¹⁶ *Zeman: Vietnam pro české firmy odbourá administrativní překážky*. E15, 11. 5. 2015. On-line: zpravy.e15.cz/domaci/politika/zeman-vietnam-pro-ceske-firmy-odboura-administrativni-prekazky-1187917.
- ¹⁷ *Čína: obchodní a ekonomická spolupráce*. Businessinfo.cz, 1. 6. 2016. On-line: www.businessinfo.cz/cs/clanky/cina-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-19054.html.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ *Čínské miliardy tečou do Česka: CEFC vstupuje do Travel Service, Pivovarů Lobkowicz a TV Barrandov*. Hospodářské noviny, 5. 9. 2015.
- ²⁰ Vlastní interview autora s diplomaty a představiteli ekonomické diplomacie (CzechTrade, CzechInvest) v letech 2015–2016 v rámci výzkumného grantu TA ČR. Viz také interview s velvyslancem Liborem Sečkou na závěr jeho mise v Pekingu. *Prezident Tse-man? Toho máme rádi, říkají o Česku Číňané*. Hospodářské noviny, 7. 12. 2015.
- ²¹ Smíšená česko čínská komora vzájemné spolupráce. On-line: www.czechchina.com/?p=7709.
- ²² Smíšená česko čínská komora vzájemné spolupráce. On-line: www.czechchina.com/?p=6663.
- ²³ Poslanecká sněmovna PČR: *Předseda Poslanecké sněmovny vedl zatím největší českou misi do Číny*, 27. 4. 2015. On-line: www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=5462 & z=7762.
- ²⁴ *Informační bulletin Tchaj-wan*, č.12/2015–1/2016.
- ²⁵ *Srovnajte si poslance, plísnila čínská velvyslankyně Česku*. Aktualne.cz, 13. 2. 2015. On-line: zpravy.aktualne.cz/domaci/srovnajte-si-poslance-stezovala-si-cinska-velvyslankyne/r-e85ea92b2c511e490f70025900fea04/.
- ²⁶ Viz např. *Zeman v Číně opět zradil českou demokracii a Evropskou unii*. Aktualne.cz, 3. 9. 2015. On-line: nazory.aktualne.cz/komentare/zeman-v-cine-opet-zradil-ceskou-demokracii-a-evropskou-unii/r-0538c7c4521b11e5974b0025900fea04/.
- ²⁷ *30 Heads of State Will Watch China's Military Parade Next Week*. The Diplomat, 26. 9. 2015. On-line: thediplomat.com/2015/08/30-heads-of-state-will-watch-chinas-military-parade-next-week/.

- ²⁸ *Vypadáme jako exoti! V ČT se znovu řešila Zemanova cesta do Číny*. ParlamentníListy.cz, 4. 8. 2015. On-line: www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Vypadame-jako-exoti-V-CT-se-znovu-resila-Zemanova-cesta-do-Ciny-387967.
- ²⁹ *Zeman má od vlády zelenou. V cestě do Číny na přehlídku mu nic nebrání*. Lidovky.cz, 26. 9. 2015. On-line: www.lidovky.cz/zeman-ma-od-vlady-zelenou-v-ceste-do-ciny-na-prehlikku-mu-nic-nebrani-1p5-/zpravy-domov.aspx?c=A150826_181303_in_domov_ELE.
- ³⁰ *Poklonkování Číně byznysu nepomůže, vytkli vládě Fiala a Schwarzenberg*. iDNES, 27. 9. 2015. On-line: zpravy.idnes.cz/poklonkovani-cine-byznysu-nepomuze-vytkli-vlade-fiala-i-schwarzenberg-1np-/domaci.aspx?c=A150914_161233_domaci_kop.
- ³¹ *Nepodbízejte se diktátorům – české nevládní organizace vydaly výzvu politikům*. Člověk v tísni, 2015. On-line: www.clovekvtsni.cz/cs/tiskove-zpravy/nepodbizejte-se-diktatorum-ceske-nevladni-organizace-vydaly-vyzvu-politikum.
- ³² *Čína odvyšila estrádu o Česku. V hlavních rolích: Zeman, Nedvěd, Zaorálek*. Blesk. On-line: [echo24.cz/a/wzmzL/ceska-estrada-pro-100-milionu-cinanu-zeman-i-kucharova](http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/352397/cina-odvysilala-estradu-o-cesku-v-hlavnich-rolich-zeman-nedved-zaoralek.html?utm_source=blesk.cz & utm_medium=copy; Česká estráda pro 100 milionů Číňanů: Zeman i Kuchařová. Echo24.cz, 30. 10. 2015. On-line: <a href=).
- ³³ *Pavel Nedvěd bude tváří čínské fotbalové ligy*. iDNES, 31. 3. 2016. On-line: fotbal.idnes.cz/pavel-nedved-bude-tvari-cinske-fotbalove-ligy-faq-/fot_zahranici.aspx?c=A160330_173821_fot_zahranici_pes.
- ³⁴ *Neuvolňujte obchod s Čínou, ztratíte tři miliony míst, varuje zpráva EU*. E15, 18. 9. 2015.
- ³⁵ European Foreign Policy Scorecard 2016. On-line: www.ecfr.eu/page/-/ECFR157_SCORECARD_2016.pdf, s. 149.
- ³⁶ Interview autora v rozmezí 2014–2016 v ČLR na ZÚ v Pekingu, konzulátu v Šanghaji, v pobočkách CzechTrade a CzechInvest, v ČR opak na zahraničním odboru MPO.
- ³⁷ Rozhovory autora s akademiky z oboru evropských studií v Pekingu a Šanghaji (CASS, ECNU) v roce 2015 a 2016.
- ³⁸ Fürst, Rudolf (2014): *Dálňý východ v české zahraniční politice*. In: Kořan, Michal a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2013. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 236–247. Dále např. Fürst, Rudolf (2011): *Co počít s negativní českou konstrukcí zlé Číny?* In: Štřítecký, Vít a kol.: *Mezi politický (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 115–125; Fürst, Rudolf (2010): *Podpora Tibetu, Tchaj-wanu a lidských prac v Číně: Evropská avantgarda nebo český kýč?* In: Drulák, Petr–Horký, Ondřej (eds.): *Hledání českých zájmů: Obchod, lidská práva a mezinárodní rozvoj*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 80–101.